

موضوع: تربیت اجتماعی مبتنی بر کرامت

هاجر کبیری

چکیده

تربیت اجتماعی یکی از دغدغه های اساسی جامعه امروز بشری به شمار می رود. دین اسلام نیز این امر مهم را مورد تاکید قرار داده و در روایت و قرآن کریم به اهمیت آن پرداخته است. با توجه به این که انسان ها از سنین نوجوانی وارد جامعه می شوند و برای ورود به جامعه باید تربیت شوند بنابراین لازم ضروری است که درمورد تربیت اجتماعی نوجوانان و تربیت تکریمی آنان مقالاتی به رشته تحریر در آید با توجه به این که نوجوانان احساسات پر تلاطم و متغیر دارند. لذا برای اینکه بتوان از آنها افراد متعهد به انجام وظایف خود و رعایت حقوق دیگران پرورش داد ، باید در کنار روش های تربیت اجتماعی ، از راه کارهای تربیت تکریمی تربیت نیز استفاده نمود تا آموزش ها عمیق تر و اثر پذیرتر گردد. در قرآن و احادیث دو شیوه کلی تربیت اجتماعی مشاهده می شود: الف توصیه های لازم به والدین و مربیان برای تربیت نوجوانان ؛ مانند : تکریم و احترام متربی ، مدارا کردن با متربی ، محبت کردن به متربی ، توجه داغدن متربی به سر و وضع ظاهر ، اعتدال و میانه رویی با متربی آموزش و آداب معاشرت به متربی ، آمادگی متربی برای تشکیل خانواده ارائه الگو به متربی ، تشویق و تنبیه متربی ب (آموزش های مورد نیاز جوانان برای تربیت اجتماعی و عاطفی که شامل آموزش های نظری مانند شناخت رفتارها و مهارت های مثبت ، از جمله خوش اخلاقی ، رعایت ادب، تعدیل غرائز ، عفو و گذشت ، خیر خواهی برای دیگران ، نیک سخن گفتن و نیز شناخت رفتارها و مهارت های منفی ، از قبیل بد گمانی و سوء ظن ، خود خواهی ، تحقیر ، کوچک شمردن دیگران و غیره .

کلید واژه ها: تربیت ، اجتماع ، کرامت

مقدمه

خداوند متعال نخستین بار نظام تعلیم و تربیت را به منظور پرورش و تکامل انسان ها پایه گذاری کرده، و به این منظور مربیان خود را یکی پس از دیگری برای هدایت بشر فرو فرستاده است. تربیت اجتماعی

یکی از نیازهای اساسی بشر امروزی به شمار می رود چرا که اجتماع بشری امروزه به صورت گستره در حال جریان است که در سایه آن انسان ها با مسالمت کنار همدیگر زندگی می کنند اگر این امر مهم نادیده گرفته شود مشکلات و آسیب های جبران ناپذیر روانی، اخلاقی و اجتماعی را به وجود خواهد آورد. بنابراین تربیت اجتماعی یکی از مهم ترین بحث هایی است که امروزه توجه دانشمندان و اندیشمندان را به خود جلب کرده است چرا که انسان موجودی است اجتماعی و باید خود را برای این نهاد آماده کند با توجه به اینکه یکی از مشکلات مهم عصر ما بحران هویت اجتماعی و فقدان معنویت است، بنابراین لازم و ضروری است که در مورد تربیت اجتماعی مقالاتی به رشته تحریر در آید حال سوال این است تربیت اجتماعی مبتنی بر کرامت چگونه است؟. تاثیر تربیت اجتماعی در برقراری ارتباط چگونه است؟ تربیت اجتماعی فرد را برای قبول مسئولیت در جامعه آماده می سازد. چگونگی برقراری ارتباط موثر در جامعه را به افراد می آموزد. فرد باید به گونه ای تربیت شود که به اجتماع خدمت کند هدف از این نوشتار بررسی تربیت اجتماعی مبتنی بر کرامت می باشد. در مورد تربیت اجتماعی مقالات و کتاب های زیادی به رشته در آمده که عمده آنها عبارتند از: «جلوه های اخلاقی، تربیتی و ادبی سوره ص» نویسنده اخلاقی فرزانه «، «نقد باورهای غلط تربیتی، رحمانی یزدری، علی « «اصول و مبانی تعلیم و تربیت در قرآن، فرهادیان، رضا « «تربیت فرزند از نظر اسلام، مظاهری، حسین» اما در مورد تربیت اجتماعی مبتنی بر کرامت مطلبی یافت نشد این پژوهش از نظر موضوع توصیفی و به لحاظ روش تفسیری و از جهت محل گردآوری کتابخانه ای است.

مفهوم شناسی

معنای لغوی تربیت

واژه «تربیت» از ریشه «ربو» و از باب تفعیل است؛ چرا که کلمه ناقص، هنگامی که به باب تفعیل برده می شود، مصدر آن ها بر وزن تفعله می شود. مانند: تربیه، تزکیه، تحلیل و...¹ عرب زبانان به تپه «رَبْوَه»

¹ - محمد رضا، طباطبایی، صرف ساده، قم، دارالعلم، ۱۳۷۹، چهل و نهم، ص ۱۷۱.

می‌گویند، چرا که نسبت به سطح زمین برآمده‌تر است^۱ نفس زدن را «ربو» می‌گویند چرا که به هنگام نفس کشیدن سینه برآمده می‌شود^۲ و نیز «ربا» را بدین نام نهاده‌اند از آن روی که بر مال، افزوده می‌شود

معنای اصطلاحی تربیت

در تعریف تربیت، لازم است که دسته‌بندی‌ای صورت گیرد و آن این است که در تعریف تربیت، باید بین نگاه اندیشمندان مسلمان و غیر مسلمان، تفکیک قایل شویم. این مطلب بدان دلیل است که نگاه دینی به تربیت باعث شده مبانی، روش‌ها، غایات و اهداف تربیت در نزد معتقدین به دین با دیگر گروه‌ها تفاوت‌هایی قابل توجه بوجود بیاورد که ممکن است در نگاه اول مورد توجه قرار نگیرد ولی وقتی با دقت بیشتر بدان نگرسته شود این تفاوت بسیار چشم‌گیر و مورد توجه است. یکی از مهم‌ترین تفاوت‌های قابل ذکر در این مورد این است که در روش‌های تربیتی در اندیشه غیردینی، غالباً از روش‌های بیرونی استفاده می‌کنند. منظور از روش‌های بیرونی، روش‌هایی است که از بیرون بر تربیت شونده تاثیر می‌گذارند و در این بین به فطرت که ودیعه‌ایست در اندرون انسان توجهی ندارند. اندیشمندان اسلامی، قائل هستند اصل تکلیف و نیز عقل و اراده آدمی نشان از آن دارد که انسان تربیت پذیر است^۳ و جبر تاریخ و اجتماع نمی‌تواند اصل تربیت‌پذیری او را از بین ببرد. هدف از تربیت در نگاه دین عبارت است از: رشد [الهی]، طهارت، حیات طیبه، عبادت، تقوی، قرب، رضوان، تزکیه و تهذیب،^۴ اصلاح رابطه انسان با خودش، طبیعت، جامعه، تاریخ و ...^۵ و همین مطالب را می‌توان در اندیشه دانشمندان مسلمان و یا معتقد به ادیان الهی دید. استاد مطهری (ره) در تعریف تربیت این‌گونه بیان می‌دارد: «تربیت عبارت است از پرورش دادن، یعنی استعدادهای درونی‌ای را که بالقوه در یک شیء موجود است به فعلیت د-رآوردن و پروردن. و لهذا تربیت فقط در مورد جاندارها یعنی گیاه و حیوان و

۱ - احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغة، محقق: عبدالسلام محمد هارون، قم، مکتب الاعلام اسلامی، بی تا، اول، ج ۲، ص

۴۸۳

۲ - همان

۳ - علی شریعتمداری، تعلیم و تربیت اسلامی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۳، نهم، ص ۹.

۴ - خسرو باقری، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران، مدرسه، ۱۳۸۵، سیزدهم، ص ۵۳.

۵ - مصطفی دلشاد تهرانی، سیری در تربیت اسلامی، تهران، نشر و تحقیقات ذکر، ۱۳۸۰، چهارم، ص ۷۷.

انسان صادق است و اگر این کلمه را در مورد غیرجاندار به کار ببریم مجازاً به کار برده‌ایم، نه این که به مفهوم واقعی، آن شیء را پرورش داده‌ایم.^۱

معنای لغوی کرامت

کرامت در لغت یعنی گرامی داشتن و بزرگداشت دیگران. کرامت و عزت و بزرگواری جزئی از سرشت انسان است. این است که اگر انسان خود را آنچنانکه هست بیابد کرامت و عزت می یابد. معین در لغت نامه فرهنگ فارسی کرامت را بزرگی ورزیدن معنا کرده است. سخاوت و جوانمردی و نواخت و احسان و بزرگواری و بخشندگی و داد و دهش و بزرگوار داشتن کسی معنای دیگر کرامت است.^۲

معنای اصطلاحی کرامت

در اصطلاح علم کلام کارهای خارق العاده ای که از پیامبران برای اثبات نبوت صادر می گردد با نام معجزه خوانده می شود، و همین گونه کارها از غیر پیامبران، با نام کرامت ذکر می شود. بنابراین کرامت اصطلاحی در گفتار متکلمین به علم کلام، همان معجزه ای است که درباره امور خارق العاده غیر پیامبران، از اولیاء خداوند و امامان(ع) استعمال می شود. چرا که نشانه عظمت و بزرگواری آنها در پیشگاه خداوند است، بر همین اساس امام صادق(ع) فرمود: «المعجزة علامة الله لا يعطيها الا انبياءه و رسله و حججه ليعرف به صدق الصادق من كذب الكاذب ؛ معجزه نشانه ای برای خداست که خداوند آن را به کسی جز پیامبران و رسولان و حجت هایش عطا نمی کند، و هدف از آن این است که به وسیله آن راستگویی راستگو از دروغگویی دروغگو شناخته شود.^۳

^۱ -مرتضی مطهری، مجموعه آثار، قم، صدرا، ۱۳۸۳، یازدهم، ج ۲۲، ص ۵۵۱.

^۲ - معین، محمد، فرهنگ فارسی معین، ج ۴، ص 3048

^۳ - محمد بن حسین، شیخ حرّ عاملی، تحریر وسائل الشیعه و تجبیر مسائل الشریعه، ناشر: آل بیت، 1414 ق

مفهوم تربیت اجتماعی

تعریف جامع ارائه شده از آنها عبارت است از فراهم کردن زمینه ها و عوامل لازم برای به فعالیت رساندن، شکوفا کردن استعدادهای انسان در جهت مطلوب از آن^۱ منظور از تربیت اجتماعی پرورش جنبه یا جنبه هایی از شخصیت آدمی است که مربوط به زندگی در میان جامعه است تا منظور از این طریق به بهترین شکل حقوق، وظایف و مسئولیت های خود را نسبت به هم نوعان بشناسد و آگاهانه و با عشق برای عمل به آن و وظایف و مسئولیت ها اقدام کند و به تعبیری دگر می توات تربیت اجتماعی را آشنا ساختن فرد با روحیات اجتماعی و آموختن راه و رسم زندگی کردن با دیگران و آنگاه پرورش روحیه تعهد و التزام عملی به انجام وظایف خویش دانست^۲ در روانشناسی، تربیت عاطفی معادل هوش هیجانی است طبق تعریف گولمن، هوش عاطفی مهرتی است که دارنده آن از طریق خود آگاهی، روحیات خود را کنترل می کند و از طریق خو مدیریت آن را بهبود می بخشد، از طریق هم دلی، تاثیر آنها را درک می کند و از طریق مدیریت روابط، به شیوه ای رفتار می کند که روحیه خود و دیگران را بالا ببرد و بنا به تعریف جان مایر و پیترو سالووی، توانایی ارزیابی، بیان و تنظیم عاطفه خود و دیگران و استفاده کارآمد از آن است^۳.

تربیت اجتماعی از دیدگاه قرآن

انسان موجودی اجتماعی است و بر اساس آیات کریمه قرآن اجتماعی بودن انسان در متن خلقت و آفرینش او پی ریزی شده است آنچنان که در سوره حجرات آمده است «يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَى وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ»^۴ «ای مردم ما شما را از یک مرد و زن خلق کردیم و شما را بصورت جماعات بزرگ و کوچکی قرار دادیم تا یکدیگر را بشناسید، همانا گرامیترین شما نزد خدا باتقواترین شماست، بدرستی که خدا دانا و آگاه است» علامه طباطبایی در تفسیر

۱- ر.ک الهامی نیا و احمدی، ۱۳۸۷: ۲۸

۲- ر.ک، مرزوقی و اناری نژاد، ۱۳۸۶: ۱۶۷

۳- ر.ک خائف الهی و دوستدار، ۱۳۸۲: ۵۲-۶۲

۴- حجرات/ ۱۳

2- تربیت اجتماعی مبتنی بر حق آزادی «الزام کرامت انسانی»

دومین مورد از الزامات کرامت انسانی حق آزادی است. بحث از حق حریت و آزادی یکی از مهم ترین مباحث در حقوق اساسی انسانهاست. به تعبیر مطهری، روح آزادی و حریت در تمام دستورات اسلام به چشم می خورد آزادی از نیروهای کرامت بخش و زمینه ساز تربیت اجتماعی انسان است زیرا در نگاه مطهری، عمل نیک و اخلاق کریمه ای برای انسان فضیلت شمرده می شود که در شرایط آزاد از او ظهور و بروز یابد^۲ لذا انسان به قدرت همین آزادی است که توان تاثیر گذاری بر عوامل وراثتی و محیطی پیرامون خویش را برای اصلاح نفس و تربیت اخلاقی خود دارد به عقیده مطهری انسان می تواند با اراده آزاد و رشد یافته خویش بر علل و عوامل وراثتی محیط طبیعی و جغرافیایی، محیط اجتماعی و موقعیت تاریخی خود تا حدود بسیاری غلبه کند^۳ پس در راستای تربیت اجتماعی انسان مبتنی بر الزامات کرامت انسانی و برای آزاد سازی خرد و عقل فرد و رشد تعقل وی در فعالیت هایش باید آگاهانه و با آزادی اراده، فکر خود را متوجه اصلاح کار خویش کند و فکرش در این زمینه عادت کند که همواره منظم کار کند.^۴

3- تربیت اجتماعی مبتنی بر رعایت حقوق عادلانه با دیگران در حیات اجتماعی

در اسلام به شخصیت هر فرد به صورت مستقل توجه شده است در این جهت رعایت احکامی در جهت تربیت اجتماعی افراد نیز تشریع شده است افراد انسانی مانند برادرانی پشتیبان یگدیگر باشند و کسی را برده دیگری یغا گروهی را برتر از گروه دیگر قرار ندهند. از اعمالی که به شخصیت افراد لطمه وارد کند اجتناب ورزند. لذا قومی قوم دیگر را ریش حند نکنند و از یکدیگر عیب مگیرند و به همدیگر لقب های زشت ندهند، «ای کسانی که ایمان آورده اید از بسیاری از گمان های بد نسبت به یکدیگر بپرهیزند که پاره ای از گمان ها گناه است و جاسوسی نکنند و غیبت دیگران نکنند» قسط را بر پا دارند و شهادت به عدل بدهند و

¹ -یدالله پور، مودب، 1393

² - مطهری، 1379

³ - همان، 1376

⁴ همان، 1385

دشمنی با گروهی فرد را به انحراف از حق نکشانند و عدالت کنید که آن به تقوا نزدیکتر است و از خدا بترسید که خدا از آنچه می کنید باخبر است .^۱

^۱ - طغیانی ، مهدی ، تعلیم و تربیت اقتصادی ، چ ۱ ، ۱۳۹۵ ، ناشر : دانشگاه امام صادق علیه السلام ، ص ۱۹۱

نتیجه گیری

در این مقاله ، بعد از تعریف مفهوم تربیت اجتماعی ، اثر تربیت اجتماعی از دیدگاه قرآن بررسی شد و بعد به راه کار های تربیت اجتماعی مبتنی بر کرامت نوجوانان پرداخته شد . نتایج بدست آمده بیانگر این است : با بررسی راه کار های ارائه شده در قرآن و احادیث ، دو نوع شیوه تربیتی مشاهده می شود : روش اول توصیه و راهکار های چگونگی برخورد والدین و مربیان با نوجوانان می باشد از جمله تکریم و احترام باعث پرورش عزت نفس و شرافت آنان می شود. محبت کردن پایه همه روش های تربیتی است و از ایجاد عقده حقارت جلوگیری نموده است و گرایش جوانان به انحرافات را تا حد زیادی کاهش می دهد. همچنین ، ترغیب آنان به اعتدال در افکار ، گفتار و کردار و نیز میانه روی در برخورد با آنان از طریق صبر و تحمل ، عفو و گذشت و نیز چشم پوشی به جا از خطاهای آنان نقش مهمی در تربیت آنان دارد. با توجه به آراستگی ظاهر و رعایت بهداشت در برقراری ارتباط با دیگران موثر بوده ، مورد تاکید قرآن و امامان بزرگوار می باشد. همچنین اهداف تربیت اجتماعی از دیدگاه اسلام بررسی شد که از جمله می توان به رعایت حقوق انسان ها ، معاشرت و برقراری روابط مهر آمیز با دیگران ، تعاون و همکاری اشاره کرد و بعد از اهداف به آثار تربیت اجتماعی اشاره شد از جمله : زمینه سازی آرمان انبیاء ، دوری از آسیب های اجتماعی می توان اشاره کرد.

منابع

*قرآن

1. نهج البلاغه
2. محمد رضا امين زاده، فرهنگ تعليم و تربيت اسلامي، قم، انتشارات در راه حق، ۱۳۷۶، اول، ص ۱۵۲.
3. جوادى آملی، عبدالله، نام کتاب جامعه در قرآن، ج 6، ص ۷۴.
4. متقی الهندی، علی بن حسام الدین، 1401 ق، کنز العمال فی سنن الاقوال و الافعال، ج 5، بیروت: موسسه الرساله.
5. قائمی، علی، 1378، مجموعه بحث ها در زمینه شناخت، هدایت و تربیت، تهران: بی تا.
6. کلینی، محمد بن یعقوب، 1407، الکافی. تحقیق علی اکبر غفاری و محمد آغوندی، ج 4، تهران دارالکتب الاسلامیه.
7. پاینده، ابوالقاسم، 1382، نهج الفصاحه، ج 4، تهران: دنیای دانش، تمیمی آمدی، عبدالواحد بن محمد، 1366، غررالحکم و درر الکلم، شرح آقا جمال خوانساری، ج 4 تحقیق جلال الدین حسینی.
8. احمد بن فارس، معجم مقاییس اللغة، محقق: عبدالسلام محمد هارون، قم، مکتب الاعلام اسلامي، بی تا، اول، ج ۲، ص ۴۸۳.
9. محمد رضا، طباطبایی، صرف ساده، قم، دارالعلم، ۱۳۷۹، چهل و نهم، ص ۱۷۱.
10. علی شریعتمداری، تعليم و تربيت اسلامي، تهران، امیرکبیر، ۱۳۷۳، نهم، ص ۹.
11. خسرو باقری، نگاهی دوباره به تربیت اسلامی، تهران، مدرسه، ۱۳۸۵، سیزدهم، ص ۵۳.
12. مصطفی دلشاد تهرانی، سیری در تربیت اسلامی، تهران، نشر و تحقیقات ذکر، ۱۳۸۰، چهارم، ص ۷۷.
13. علامه طباطبایی، محمد حسین، تفسیر المیزان، ج 18، ص 516.

14. رحمانی یزدری، علی ، نقد باورهای غلط تربیتی ، ناشر : موسسه انتشارات مشهور ، ج 1 ، ص

81-82.

15. طغیانی ، مهدی ، تعلیم و تربیت اقتصادی ، چ 1 ، 1395 ، ناشر : دانشگاه امام صادق علیه السلام.